

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
2. Рішення Конституційного Суду України від 04.03.2004 р. № 5-рп/2004 у справі № 1-4/2004 за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини 3 статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (справа про доступність і безоплатність освіти). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04#n54> (дата звернення: 28.05.2023).
3. Загальна декларація прав людини : ООН, Декларація від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 28.05.2023).
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 28.05.2023).
5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
6. Онисько Н., Родак К., Тузяк Н. Як українські університети заробляють на війні. Проект розслідувань «Наші гроші. Львів». 24.04.2023 р. URL: <https://ngl.media/2023/04/24/yak-ukrayinski-universytety-zaroblyayut-na-vijni/?fbclid=IwAR0nnfA6DzV2oBOkA0c3KnRBPGWr5Jsae9pBdRPv7qHiwaAiBKxYxXgtj-k> (дата звернення: 28.05.2023).
7. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#n15> (дата звернення: 28.05.2023).
8. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf> (дата звернення: 28.05.2023).
9. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n64> (дата звернення: 28.05.2023).
10. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n46> (дата звернення: 28.05.2023).

Вадим УЛОЖЕНКО

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри публічного та міжнародного права

Київського національного економічного університету імені Вадима

Гетьмана

**ДЕРЖАВНЕ ЗАМОВЛЕННЯ НА ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ
З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД**

В умовах особливого періоду, під яким згідно зі ст. 1 Закону України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ [1] зокрема розуміють період, що настає з моменту введення воєнного стану в країні та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій, суттєвих змін зазнає державна політика у сфері вищої освіти, що реалізується органами публічного адміністрування, насамперед Міністерством освіти і науки України через застосування низки передбачених законодавством засобів публічного адміністрування.

В залежності від характеру впливу слід розрізняти засоби публічного адміністрування прямого впливу (обов'язкові), введення яких в дію забезпечується методом адміністративно-правового регулювання, та засоби публічного адміністрування непрямого впливу (добровільні), застосування яких не є обов'язковим або використання яких безпосередньо закладом вищої освіти (далі – ЗВО) передбачено на добровільних засадах [2, с. 13-14].

З погляду забезпечення прав людини засобами публічного адміністрування в особливий період, а саме в умовах правового режиму воєнного стану, інтерес становлять обов'язкові засоби публічного адміністрування у сфері вищої освіти, до яких належать ліцензування освітньої діяльності ЗВО, акредитація освітніх програм, за якими ЗВО здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти, державна атестація ЗВО в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності (це стосується ЗВО державної та комунальної форм власності, які за типами є університетом, академією чи інститутом) та державне замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою, що розміщується в державних ЗВО для забезпечення реалізації конституційного права громадян України на безоплатне здобуття вищої освіти. З-поміж названих засобів публічного адміністрування ЗВО на увагу в першу чергу заслуговує державне замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою. Водночас зауважимо про можливість його поширення і на приватні ЗВО, що створені як приватні установи, але вже як засобу непрямого впливу.

Вважаємо, що державне замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою набуває особливої актуальності в період воєнного стану, зважаючи на його економічний, фінансовий та соціальний аспекти. Реалізація цього засобу публічного адміністрування ЗВО забезпечується Законами України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII [3] та «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 20.11.2012 р. № 4599-VI [4], постановами Кабінету Міністрів України та наказами Міністерства освіти і науки України.

З профільного Закону [4] виходить, що державне замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою має формуватися, з одного боку, виходячи з пріоритетних потреб держави, економіки та суспільства у кваліфікованих кадрах, а з іншого, – враховуючи необхідність забезпечення реалізації конституційного права громадян України на безоплатне здобуття вищої освіти відповідно до їх покликання, інтересів та здібностей в межах обсягу підготовки фахівців для загальносуспільних потреб. Розміщення державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою має відбуватись на конкурсних засадах,

крім випадків, прямо передбачених законом. Отже, державне замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою як засіб публічного адміністрування ЗВО має об'єктивні підстави для ефективної реалізації на користь громадян, суспільства, національної економіки, окремих її галузей і секторів, регіонів та держави загалом.

Особливого значення державне замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою набуває в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України та повоєнної її відбудови, оскільки дозволяє підтримати абітурієнтів та здобувачів вищої освіти, які належать до соціально вразливих верств населення, і водночас спрямувати підготовку фахівців з вищою освітою за державні кошти в найбільш затребувані у післявоєнний період галузі і сектори економіки.

Так, Постановою Кабінету Міністрів України «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2022 році» від 07.07.2022 р. № 769 [5] були затверджені обсяги державного замовлення, зокрема, на підготовку фахівців у ЗВО, перелік державних замовників та прогнозні обсяги державного замовлення на 2023 та 2024 роки. Як пріоритетні та найбільш затребувані визначені спеціальності за такими галузями знань, як «Освіта / Педагогіка», «Інформаційні технології», «Аграрні науки та продовольство», «Механічна інженерія», «Архітектура та будівництво» та ін. Структура державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою віддзеркалює поточну ситуацію в країні на ринку праці та потреби тимчасово окупованих регіонів для відновлення внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

Постановою Кабінету Міністрів України від 07.07.2022 р. № 769 встановлено, що державні замовники у разі потреби, за погодження з Міністерством економіки України та Міністерством фінансів України, можуть збільшувати обсяг державного замовлення на підготовку бакалаврів (магістрів) на основі повної загальної середньої освіти на кількість зарахованих за квотою до ЗВО осіб, місцем проживання яких є територіальні громади, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні).

Також Постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2022 р. № 769 дозволяє державним замовникам в умовах дії правового режиму воєнного стану переводити за рахунок невикористаних місць державного замовлення на навчання за кошти державного бюджету здобувачів вищої освіти, зарахованих до ЗВО в минулих роках на місця, що фінансуються за кошти фізичних та (або) юридичних осіб, якщо такі є дітьми захисників України, внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися з територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) і станом на 15 жовтня поточного року включені до відповідного переліку, затвердженого Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

На виконання зазначеного вище положення Кабінет Міністрів України Постановою від 28.10.2022 р. № 1224 затвердив Порядок переведення на навчання за державним замовленням окремих категорій здобувачів фахової

передвищої, вищої освіти, які зараховані до закладів фахової передвищої, вищої освіти до 2021 року включно на місця, що фінансуються за кошти фізичних та/або юридичних осіб [6]. Цей Порядок поширюється на чотири категорії здобувачів вищої освіти, які зараховані для її здобуття на місця, що фінансуються за кошти фізичних та/або юридичних осіб, до настання обставин їх віднесення до зазначених категорій, здобувають такий ступінь освіти вперше та не заперечують щодо такого переведення, а саме: 1) діти (особи з їх числа у віці до 23 років) загиблих (померлих) осіб, вказаних в ст. 10¹ Закону України «Про статус ветеранів, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 р. № 3551-XII [7]; 2) особи, визнані учасниками бойових дій, особами з інвалідністю внаслідок війни згідно з названим вище законом; 3) діти (особи з їх числа у віці до 23 років) учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни згідно з тим же законом; 4) особи, які проживають на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України (або перемістилися з тимчасово окупованої Російською Федерацією території України) в умовах воєнного стану, на території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) на території територіальних громад, що станом на 15 жовтня та 15 лютого відповідного року включені до переліку, затвердженого міністерством, яке реалізує державну політику з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Таким чином, на основі законодавства та з урахуванням потреб повоєнної економіки в Україні створено правові умови для забезпечення права абітурієнтів та здобувачів вищої освіти, які постраждали від воєнної агресії Російської Федерації, на здобуття вищої освіти за кошти держави в межах затверджених обсягів державного замовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
2. Уложенко В. М. Правові засади публічного адміністрування закладами вищої освіти в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 20 с.
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
4. Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів : Закон України від 20.11.2012 р. № 4599-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5499-17#top> (дата звернення: 28.05.2023).
5. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2022 році : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2022 р. № 769. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
6. Про затвердження Порядку переведення на навчання за державним замовленням окремих категорій здобувачів фахової передвищої, вищої освіти,

які зараховані до закладів фахової передвищої, вищої освіти до 2021 року включно на місця, що фінансуються за кошти фізичних та/або юридичних осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2022 р. № 1224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1224-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.05.2023).

7. Про статус ветеранів, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 28.05.2023).

Сергій СИДОРЕНКО

здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук Приватного вищого навчального закладу «Університет сучасних знань»

ПРАВА БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Чинним законодавством України наразі врегульовано два синонімічно схожі за назвою правові терміни: «особливий період» та «особливі обставини».

Визначення терміну «особливий період» містять Закони України «Про оборону України» [1] та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [2]. В результаті аналізу дефініційних норм статті 1 Закону України «Про оборону України» та статті 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» можна дійти висновку, що визначення терміну «особливий період» регламентовано як «період», що за змістом Академічного тлумачного словника означає *«проміжок часу, обмежений певними датами, подіями і т. ін.»* [3] (тут і далі курсив – авт.). Тож маємо підстави констатувати, що особливий період визначається як період, настання якого законодавець пов'язує із двома моментами: *«моментом оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій»*.

Згідно Указу Президента «Про часткову мобілізацію» від 17.03.2014 р. [4], який затверджено Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» [5], в Україні оголошено часткову мобілізацію. Тож вже одного цього факту достатньо, щоб вважати настання в Україні особливого періоду. При цьому відповідно до п. 3 зазначеного Указу Президента України визначено строк мобілізації: мобілізація проводиться протягом 45 діб.

Слід також зауважити, що питання припинення особливого періоду в Україні було предметом судового розгляду, внаслідок якого Вищим адміністративним судом України у справі № 800/582/14 зазначено, що *«закінчення періоду мобілізації не є самостійною підставою для припинення особливого періоду. Законом не визначено чіткого порядку припинення особливого періоду»* [6]. Однозначну правову позицію було сформульовано і Верховним Судом, який в Листі від 13.07.2018 р. зазначив: *«Верховний Суд,*